

Uniwersalny system ochrony praw człowieka

Aksjologia – instytucje – efektywność

*

redakcja naukowa
Jerzy Jaskiernia

wydawnictwo
adam marszałek

RECENZENT
prof. dr hab. Marek Zubik

REDAKTOR PROWADZĄCY
Paweł Jaroniak

REDAKTOR TECHNICZNY
Ryszard Kurasz

KOREKTA
Zespół

PROJEKT OKŁADKI
Krzysztof Galus

Na okładce wykorzystano ilustrację z portalu freepik.com

© Copyright by Wydawnictwo Adam Marszałek

Wszystkie prawa zastrzeżone. Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Żadna jej część nie może być reprodukowana jakimkolwiek sposobem – mechanicznie, elektronicznie, drogą fotokopii itp. – bez pisemnego zezwolenia wydawcy. Jeśli cytujesz fragmenty tej książki, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło

Toruń 2015

ISBN 978-83-7780-979-2

Współwydawcą książki jest Fundacja NOWE TERAZ

Wydawnictwo prowadzi sprzedaż wysyłkową:
tel./fax 56 648 50 70, e-mail: marketing@marszalek.com.pl

Wydawnictwo Adam Marszałek, ul. Lubicka 44, 87-100 Toruń
tel. 56 664 22 35, 56 660 81 60, e-mail: info@marszalek.com.pl, www.marszalek.com.pl
Drukarnia nr 2, ul. Warszawska 52, 87-148 Łysomice, tel. 56 678 34 78

Andrij Kosyło

Reforma adwokatury w Republice Uzbekistan

I

Republika Uzbekistan powstała jako niepodległe państwo w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego w 1991 r. Uzbecka Socjalistyczna Republika Radziecka była trzecią po Rosji i Ukrainie¹ republiką radziecką pod względem liczby mieszkańców i potencjału przemysłowego. Uzbekistan dostał w spadek po Związku Radzieckim system państwa totalitarnego i jak każde państwo postradzieckie zetknął się z potrzebą stworzenia własnego systemu prawnego.

Adwokatura nie stanowiła wyjątku. Do 1997 r. w Uzbekistanie obowiązywało radzieckie prawo o adwokaturze – była to Ustawa Uzbeckiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z dnia 12 listopada 1980 r. (dalej zwana – Prawo radzieckie 1980 r.). Ustawa ta w całości kopiowała zasady zawarte w Ustawie Związku Radzieckiego o adwokaturze z dnia 30 listopada 1979 r.² Podstawową, a zarazem i jedyną jednostką adwokatury zgodnie z Prawem radzieckim 1980 r. było kolegium adwokatów. Prawo definiowało kolegium adwokatów jako dobrowolne zrzeszenie osób wykonujących zawód adwokata. Kolegium adwokatów było tworzone na wniosek grupy założycieli, składającej się z osób legitymujących się ukończeniem wyższych studiów prawniczych lub z inicjatywy organu wykonawczego odpowiedniej rady deputowanych ludowych. Wniosek o powołaniu kolegium adwokatów kierowany był do Ministerstwa Sprawiedliwości Uzbeckiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, które po jego zaakceptowaniu kierowało go do komitetu wykonawczego obwodowej rady deputowanych ludowych w celu zatwierdzenia i rejestracji.

Naczelnym organem kolegium adwokatów w radzieckim Uzbekistanie, jak i w całym Związku Radzieckim było Walne Zgromadzenie (Konferencja) Członków Kolegium. Organem wykonawczym kolegium było Prezydium. Organem sprawującym funkcje kontrolne była Komisja Rewizyjna. Prezydium

¹ Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka i Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka.

² Закон Союза Советских Социалистических Республик «Об адвокатуре в СССР» от 30 ноября 1979 г. N 1165-X // Ведомости Верховного Совета СССР, 1979, № 49, С. 846.

a także Komisja Rewizyjna Kolegium Adwokatów są wybierane przez Walne Zgromadzenie (Konferencję) Członków Kolegium w drodze głosowania tajnego na okres lat trzech.

Sam fakt, że osoba została członkiem kolegium adwokatów świadczył o tym, że została ona adwokatem (została wpisana na listę adwokatów). Osoba, która pragnęła zostać adwokatem, powinna była spełniać następujące przesłanki: posiadać obywatelstwo radzieckie; legitymować się ukończeniem wyższych studiów prawniczych; posiadać co najmniej dwuletnie doświadczenie w zakresie wykonywania zawodu prawniczego. Wpis na listę adwokatów mógł być uwarunkowany odbyciem przez kandydata okresu próbnego w terminie do trzech miesięcy.

Dla zorganizowania pracy adwokatów w celu świadczenia pomocy prawnej, prezydium kolegiów adwokatów powoływały poradnie prawne. Zgodnie z Prawem radzieckim 1980 r. poradnie prawne podstawową a zarazem i jedyną formą wykonywania zawodu adwokata w Związku Radzieckim. Poradnie prawne nie posiadały osobowości prawnej. Wynagrodzenie dla adwokatów było wypłacane ze środków, które wpływały do kasy poradni prawnej od osób, na rzecz których adwokaci świadczyli pomoc prawną.

Istotę relacji pomiędzy adwokaturą a organami państwa w Związku Radzieckim oddaje art. 16 wspomnianej ustawy z 1979 r., według którego ogólne kierownictwo kolegiami adwokatów miały sprawować rady deputowanych odpowiedniego szczebla zarówno bezpośrednio, jak i przez wydziały sprawiedliwości swych komitetów wykonawczych. Natomiast Ministerstwu Sprawiedliwości Związku Radzieckiego przysługiwały następujące kompetencje odnośnie adwokatury: wydawanie aktów wykonawczych, regulujących działalność adwokatury, a w przypadku sprzeczności decyzji walnego zgromadzenia (konferencji) adwokatów czy postanowienia prezydium kolegium, Ministerstwu mogło zawiesić obowiązywanie aktu³.

II

8 grudnia 1992 r. została uchwalona Konstytucja Republiki Uzbekistanu. W Konstytucji Uzbekistanu, jak i w konstytucjach pozostałych państw powstałych po upadku ZSRR, zostały zawarte regulacje właściwe dla demokratycznego państwa prawnego. Zgodnie z Konstytucją, Uzbekistan jest suwerenną demokratyczną Republiką (art. 1). Naród jest jedynym źródłem władzy państwa.

³ Na temat adwokatury w ZSRR zob. A. Kosyło, *Dostęp do zawodu adwokata w prawie polskim, ukraińskim, białoruskim, rosyjskim*, Toruń 2012, s. 37–48.

stwowej (art. 7), a system władzy państwowej Republiki Uzbekistan oparto na zasadzie podziału władz na prawodawczą, wykonawczą i sądowniczą (art. 11). Demokracja w Republice Uzbekistan opiera się na ogólnoludzkich zasadach, zgodnie z którymi za najwyższą wartość uważa się człowieka, jego życie, wolność, honor, godność i inne niezbywalne prawa. Demokratyczne prawa i wolności są chronione przez Konstytucję i ustawy (art. 13)⁴.

Zgodnie z art. 116 Konstytucji Republiki Uzbekistan, prawo do fachowej pomocy prawnej zapewnia się na każdym etapie śledztwa i postępowania sądowego, a w celu świadczenia pomocy prawnej na rzecz obywateli, przedsiębiorstw, instytucji i organizacji zostaje powołana adwokatura. Zgodnie z tymże przepisem Konstytucji, ustroj oraz tryb funkcjonowania adwokatury powinny być określone w ustawie.

Jak już wspomniano, do 1997 r. w Republice Uzbekistan obowiązywało radzieckie prawo o adwokaturze 1980 r. Natomiast 27 grudnia 1996 r. została uchwalona nowa ustawa o adwokaturze. Ustawa weszła w życie z dniem 9 stycznia 1997 r.

Zgodnie z art. 1 Ustawy Republiki Uzbekistan o adwokaturze z dnia 27 grudnia 1996 r.⁵ (dalej zwana – ustawa z 1996 r.), adwokaturę określono jako instytucję prawa, która skupia niezależne, dobrowolne, zawodowe zjednoczenia adwokatów a także adwokatów wykonujących zawód indywidualnie. Celem działalności adwokatury określono świadczenie pomocy prawnej na rzecz obywateli Republiki Uzbekistan, cudzoziemców, osób nieposiadających żadnego obywatelstwa a także na rzecz przedsiębiorstw, instytucji i organizacji.

Zgodnie z ustawą z 1996 r., adwokatem mógł zostać obywatel Republiki Uzbekistan, posiadający pełną zdolność do czynności prawnych, niekarany, który ukończył wyższe studia prawnicze, zdał egzamin adwokacki i otrzymał licencję na prawo wykonywania zawodu adwokata.

Adwokat mógł wykonywać zawód indywidualnie poprzez założenia kancelarii adwokackiej⁶ lub poprzez połączenie działalności z innymi adwokatami

⁴ Конституция Республики Узбекистан от 8.12.1992 г. // Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан, 1994 г., № 1, ст. 5; Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2003 г., № 3–4, ст. 27; Ведомости палат Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2011 г., № 12/1, ст. 343; Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2007 г., № 15, ст. 152; 2008 г., № 52, ст. 510; 2011 г., № 16, ст.; 2014 г., № 16, ст. 176

⁵ Закон Республики Узбекистан «Об адвокатуре» от 27 декабря 1996 г. // Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 1997 г., № 2, ст. 48.

⁶ W dosłownym tłumaczeniu z rosyjskiego – biuro adwokackie (ros. – адвокатское бюро).

stworzyć kolegium lub firmę. Wszystkie te wymienione formy wykonywania zawodu adwokata zgodnie z ustawą posiadały osobowość prawną.

Rejestracji kancelarii, kolegiów i firm adwokackich miały dokonywać Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Karakałpackiej⁷ lub oddziały regionalne Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Uzbekistan. Z kolei tryb tworzenia, działalności, reorganizacji i likwidacji kancelarii adwokackich, kolegium i firm, struktura, liczba pracowników, funkcje i tryb finansowania działalności, kompetencje organów zarządzania, tryb ich powoływania, a także inne kwestie związane z działalnością kancelarii adwokackich, kolegium i firm miały być uregulowane w ich dokumentach założycielskich.

Po uchwaleniu ustawy z 1996 r. na nowo zaktywizowało swoją działalność ogólnokrajowe stowarzyszenie adwokatów – Asocjacja Adwokatów Uzbekistanu, która została założona jeszcze 13 marca 1992 r. 1 sierpnia 1997 r. w Taszkencie odbył się II zjazd adwokatów Uzbekistanu, który między innymi uchwalił Statut Asocjacji Adwokatów Uzbekistanu, Regulamin Komisji Rewizyjnej, wzorcowy statut kolegium adwokatów, kancelarii adwokackiej, Kodeks etyki adwokatów Uzbekistanu. Asocjacja Adwokatów Uzbekistanu posiadała swoje oddziały we wszystkich obwodach państwa, a także w Taszkencie i Republice Karakałpackiej⁸.

Nowa ustawa 1996 r. niczego wprost nie mówiła na temat Asocjacji Adwokatów Uzbekistanu. Natomiast art. 4 ustawy mówił o prawie adwokatów powoływania organizacji społecznych adwokatów. Należy wyraźnie podkreślić, że ustawa z 1996 r. nie przewidywała powołania organów samorządu zawodowego adwokatów i do 2008 r. jedynym ciałem, które reprezentowało adwokatów była Asocjacja Adwokatów Uzbekistanu.

Ustawa 1996 r. wprowadziła do uzbeckiego porządku prawnego nową instytucję – pomocnika adwokata. Zgodnie z art. 8 pomocnikiem adwokata mógł zostać obywatel Republiki Uzbekistan, posiadający pełną zdolność do czynności prawnych, niekarany i który posiadał wykształcenie prawnicze. Pomocnik adwokata mógł wykonywać polecenia adwokata w poszczególnych sprawach, jednakże nie posiadał uprawnień adwokata i nie mógł uczestniczyć w postępowaniu przed urzędami i sądami. Relacje pomiędzy adwokatem a pomocnikiem adwokata były oparte o umowę o pracę.

⁷ Republika Karakałpacka – republika autonomia wchodząca w skład Uzbekistanu.

⁸ Адвокатская деятельность в Республике Узбекистан: Учебник для студентов бакалавриата: В 2-х т. Т. 1 / Отв. Ред. М.Х. Рустамбаев, Л.Б. Хван; М-во юстиции Республики Узбекистан, Ташк. гос. юрид. ин-т. – Ташкент 2006, с. 89.

Osobne artykuły ustawy 1996 r. zostały poświęcone tajemnicy adwokackiej. Zgodnie z art. 9 adwokat a także cały personel kancelarii, kolegium czy firmy adwokackiej byli zobowiązani do zachowania tajemnicy adwokackiej. Z kolei zgodnie z art. 10 została zakazana jakakolwiek ingerencja w działalność adwokatów, żądanie od nich i ich pracowników jakichkolwiek informacji pozyskanych podczas pełnienia obowiązków zawodowych. Adwokat nie mógł być przesłuchany jako świadek odnośnie okoliczności, o których się dowiedział w związku z pełnieniem obowiązków obrońcy lub pełnomocnika. Akta adwokata a także inne dokumenty, w posiadanie których wszedł adwokat w związku z pełnieniem obowiązków zawodowych nie mogły zostać przez nikogo zajęte i nie podlegały oględzinom.

Art. 10 Ustawy 1996 r. zawierał ważną zasadę, zgodnie z którą adwokat nie mógł być ograniczony w realizacji prawa widzenia się z klientami. W tymże przepisie została zawarta regulacja, zgodnie z którą postępowanie karne w stosunku do adwokata mogło być wszczęte tylko przez Prokuratora Generalnego Uzbekistanu, Prokuratora Republiki Karakałpackiej lub prokuratorów obwodów i przyrównanych do nich prokuratorów.

Zgodnie z ustawą 1996 r. przewidziano powołanie komisji kwalifikacyjnych przy oddziałach regionalnych Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Uzbekistan (w każdym obwodzie oraz Taszkencie) a także przy Ministerstwie Sprawiedliwości Republiki Karakałpackiej. Z kolei bezpośrednio przy Ministerstwie Sprawiedliwości Republiki Uzbekistan powołano Naczelną Komisję Kwalifikacyjną.

Do składu regionalnych komisji kwalifikacyjnych oraz Naczelnej Komisji Kwalifikacyjnej weszli w równej liczbie adwokaci i przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości.

Do właściwości regionalnych komisji kwalifikacyjnych w szczególności miało należeć podejmowanie uchwał w dwóch podstawowych sprawach: 1) przeprowadzenie egzaminu adwokackiego; 2) rozpoznawanie spraw dyscyplinarnych w stosunku do adwokatów.

Przepisy, zgodnie z którymi sprawy dyscyplinarne w stosunku do adwokatów rozpoznają regionalne komisje kwalifikacyjne obowiązują do dnia dzisiejszego. Rozwiązanie, zgodnie z którym postępowanie dyscyplinarne wobec adwokatów toczy się przed organem w połowie składającym się z urzędników Ministerstwa Sprawiedliwości wywołują wątpliwości co do ich zgodności ze standardami międzynarodowymi, w szczególności z pkt. 28 Podstawowych zasad dotyczących roli adwokatów, uchwalonych przez VIII Kongres ONZ, Hawana, 27 sierpnia–7 września 1990 r. Zgodnie z danym standardem ONZ,

sprawy dyscyplinarne w stosunku do adwokatów rozpoznają niezależne komisje tworzone przez samych adwokatów lub organy sądowe⁹.

Naczelna Komisja Kwalifikacyjna miała rozpoznawać odwołania od uchwał regionalnych komisji kwalifikacyjnych oraz ujednociać orzecznictwo komisji.

Jak już zostało wspomniane, w świetle ustawy z 1996 r., warunkiem wykonywania zawodu adwokata w Republice Uzbekistan było otrzymanie licencji. Zgodnie z art. 3 Ustawy licencję adwokacką miały wydawać oddziały regionalne Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Uzbekistan (w każdym obwodzie oraz Taszkencie) a także Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Karakałpackiej na podstawie uchwał podejmowanych przez komisje kwalifikacyjne.

Decyzję o anulowaniu licencji adwokackiej również miały podejmować wspomniane organy Ministerstwa Sprawiedliwości.

Chociaż ustawa mówiła o tym, że organy Ministerstwa Sprawiedliwości podejmują decyzje na podstawie uchwały odpowiedniej komisji kwalifikacyjnej, to faktycznie ustanowiono dodatkową kontrolę i możliwość wpływu na adwokatów ze strony państwa w osobie urzędników Ministerstwa Sprawiedliwości.

25 grudnia 1998 r. uchwalono Ustawę o gwarancjach wykonywania zawodu adwokata i ochronie socjalnej adwokatów¹⁰. Ustawa weszła w życie z dniem 19 stycznia 1999 r. Ustawa ta, podobnie jak i ustawa o adwokaturze obowiązuje do dnia dzisiejszego i razem stanowią dwie ustawy, które w uzbeckim systemie prawnym regulują instytucję adwokatury.

Ustawa w wielu kwestiach powtarzała postanowienia zawarte w ustawie o adwokaturze, ale również zawierała uzupełniające przepisy, w szczególności:

- został zawarty przepis mówiący o tym, że zawód adwokata może wykonywać każdy obywatel Republiki Uzbekistan niezależnie od płci, rasy, narodowości, języka, którym się posługuje, religii, pochodzenia, przetrwania, statusu społecznego (art. 1);
- określono podstawowe zasady wykonywania zawodu adwokata (niezależność adwokata; przestrzeganie kodeksu etyki zawodowej, tajemnicy adwokackiej oraz ślubowania adwokata; stosowanie metod i środków niezakazanych przez ustawę), art. 2;

⁹ *Basic Principles on the Role of Lawyers*, adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 sierpnia–7 września 1990, <http://www.unrol.org/files/UNBasicPrinciplesontheRoleofLawyers.pdf>.

¹⁰ Закон Республики Узбекистан «О гарантиях адвокатской деятельности и социальной защите адвокатов» от 25 декабря 1998 г. № 721-I // Ведомости Олий Мажлиси Республики Узбекистан, 1999 г., № 1, ст. 12.

- przewidziano rotę ślubowania adwokata (art. 3);
- zadeklarowano, że adwokat może wykonywać swój zawód na terenie całego kraju, a także, jeżeli jest to niezbędne – poza jego granicami (art. 4);
- zadeklarowano, że adwokat, jako strona w postępowaniu, posiada równe prawa w porównaniu z pozostałymi uczestnikami postępowania na wszystkich etapach postępowania sądowego (art. 4);
- zadeklarowano, że adwokat ma prawo zapoznawać się ze wszystkimi aktami sprawy oraz robienia notatek w trybie przewidzianym w ustawie (art. 4)¹¹;
- zadeklarowano, że adwokatowi przysługuje prawo widzenia się z klientem od momentu jego zatrzymania bez udziału osób trzecich i bez ograniczania liczby oraz trwania spotkań w trybie określonym w ustawie (art. 4);
- zadeklarowano o prawie adwokata do korzystania z urządzeń służących do nagrywania dźwięku oraz z innych urządzeń technicznych podczas zapoznawania się z aktami a także podczas rozpoznawania sprawy w sądzie i innych organach państwowych, w trybie przewidzianym w ustawie (art. 4)¹²;
- zadeklarowano o prawie adwokata do zapoznawania się w trybie przewidzianym w ustawie z informacją objętą tajemnicą państwową, handlową lub inną, jeżeli jest to niezbędne w celu realizacji obrony lub przedstawicielstwa podczas postępowania w sprawie karnej lub innych rodzajach postępowania (art. 4);
- zawarto dodatkowe gwarancje wykonywania zawodu adwokata, m.in. zgodnie z art. 6 Ustawy, takie czynności śledcze, jak zatrzymanie, tymczasowe aresztowanie, przeszukanie adwokata, jego mieszkania lub lokalu, podsłuchiwanie rozmów telefonicznej, objęcie kontrolą korespondencji adwokata, zabezpieczenie i oględziny dokumentów przebywających w jego posiadaniu, mogły być przeprowadzone tylko za zgodą Prokuratora Generalnego Uzbekistanu, Prokuratora Republiki Karakałpackiej lub prokuratorów obwodów i przyrównanych do nich prokuratorów.

¹¹ Tak szeroko zakrojone uprawnienia adwokata co do zapoznawania się z aktami postępowania niewiele mają wspólnego z rzeczywistością. W szczególności, w świetle przepisów uzbeckiego kodeksu postępowania karnego (art. 375–378) adwokat, który pełni obowiązki obrońcy może zapoznawać się ze wszystkimi aktami sprawy dopiero po zakończeniu śledztwa.

¹² Niniejszy zapis również ma charakter deklaracyjny, ponieważ zgodnie z art. 19 uzbeckiego kodeksu postępowania karnego, nagrywanie dźwięku i obrazu w pomieszczeniu, w którym odbywa się rozprawa sądowa jest dopuszczalne tylko po wyrażeniu na to zgody przez przewodniczącego rozprawy sądowej.

Jednakże, mimo dodatkowych gwarancji wykonywania zawodu adwokata, na mocy Ustawy o gwarancjach wykonywania zawodu adwokata i ochronie socjalnej adwokatów wprowadzono regulacje niebezpieczne z punktu widzenia niezależności adwokata. W szczególności, zgodnie z art. 8 w przypadku wszczęcia w stosunku do adwokata postępowania karnego, organy śledcze mogły przejąć materiały objęte tajemnicą adwokacką i wykorzystać zawarte w nich informacje jako dowody w postępowaniu.

III

W 2008 r. w Uzbekistanie rozpoczął się kolejny etap reformowania instytucji adwokatury. Pierwszym jego krokiem było wydanie Dekretu przez Prezydenta Republiki Uzbekistan w sprawie kolejnych reform instytucji adwokatury w Republice Uzbekistan z dnia 1 maja 2008 r.¹³

W swoim Dekrecie Prezydent wskazał, jakie jego zdaniem należy podjąć kroki zmierzające ku reformowaniu prawa o adwokaturze, w szczególności:

- powołanie efektywnego scentralizowanego systemu samorządu zawodowego adwokatów;
- podwyższenie wymogów kwalifikacyjnych w stosunku do adwokatów, m.in. doświadczenie zawodowe oraz odbycie stażu (aplikacji) w jednostce adwokackiej¹⁴, wprowadzenie obowiązkowego podwyższania kwalifikacji zawodowych adwokatów;
- stworzenie efektywnego systemu licencjonowania co miałyby służyć temu, że adwokatami zostaną „uczciwi fachowcy o wysokich kwalifikacjach”¹⁵;
- precyzyjne rozgraniczenie kompetencji a także określenie statusu prawnego jednostek adwokackich¹⁶;

¹³ Указ Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему реформированию института адвокатуры в Республике Узбекистан» от 1 мая 2008 г. № УИ-3993 // Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2008 г., № 18, ст. 144.

¹⁴ W języku rosyjskim „jednostka adwokacka” – адвокатское формирование. Jest to forma organizacyjna wykonywania zawodu adwokata w prawie uzbeckim, np. kancelaria adwokacka (biuro adwokackie), firma adwokacka, kolegium adwokatów, poradnia prawna.

¹⁵ Dodatkowo zob. Положение о лицензировании адвокатской деятельности, утвержденное постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 3 марта 2009 г., № 60 // Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2009 г., № 10–11, ст. 113.

¹⁶ Dodatkowo zob. Положение о государственной регистрации (постановление на учет) адвокатских формирований, утвержденное постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 3 марта 2009 г., № 60 // Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2009 г., № 10–11, ст. 113.

- zapewnienie równości procesowych praw stron oskarżenia i obrony w postępowaniu karnym;
- stopniowe udoskonalenie instytucji przedstawicielstwa stron, co miałyby służyć wyeliminowaniu udziału w postępowaniu sądowym osób niewykazujących się specjalistyczną wiedzą w dziedzinie prawa;
- udoskonalenie mechanizmu sprawowania kontroli nad przestrzeganiem przez adwokatów kodeksu etyki zawodowej oraz systemu postępowania dyscyplinarnego w stosunku do adwokatów.

W pkt. 2 Dekretu Prezydent zaaprobował propozycję Ministerstwa Sprawiedliwości i Asocjacji Adwokatów Uzbekistanu w sprawie powołania na bazie Asocjacji Adwokatów Uzbekistanu organu samorządu zawodowego adwokatów – Izby Adwokatów Republiki Uzbekistan, przynależność do której miałyby charakter obligatoryjny dla wszystkich uzbeckich adwokatów. Izba Adwokatów Republiki Uzbekistan zgodnie z danym Dekretem miała zostać następcą prawną Asocjacji Adwokatów Uzbekistanu.

Prezydent zdecydował, że Izba Adwokatów Republiki Uzbekistan miałyby być niekomercyjną organizacją posiadającą osobowość prawną, która razem z jej regionalnymi oddziałami w Republice Karakałpackiej, obwodach i Taszkencie miałyby tworzyć jednolity system samorządu adwokatury (pkt 4 Dekretu). Działalność Izby miałyby być finansowana z opłat członkowskich adwokatów a także z innych źródeł niezakazanych przez prawo.

Zgodnie z pkt. 5 Dekretu Prezydent zobowiązał Radę Ministrów Republiki Uzbekistan w terminie dwóch miesięcy wnieść do Parlamentu – Izby Prawodawczej Olij Mažlis Republiki Uzbekistanu projektu ustawy o wprowadzeniu odpowiednich zmian do prawa o adwokaturze.

IV

31 grudnia 2008 r. uchwalono Ustawę o zmianie i uzupełnieniu niektórych aktów prawnych Republiki Uzbekistan w związku z udoskonaleniem instytucji adwokatury (dalej zwana – ustawą z 2008 r.)¹⁷. Na mocy ustawy wprowadzono zmiany do następujących aktów prawnych:

стров Республики Узбекистан от 3 марта 2009 года № 60 // Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2009 г., № 10–11, ст. 113.

¹⁷ Закон Республики Узбекистан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Узбекистан в связи с совершенствованием института адвокатуры» от 31 декабря 2008 г., № ЗРУ-198 // Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2008 г., № 52, ст. 514.

- ustawa o adwokaturze;
- ustawa o gwarancjach wykonywania zawodu adwokata i ochronie społecznej adwokatów;
- kodeks karny;
- kodeks postępowania karnego;
- kodeks o odpowiedzialności administracyjnej¹⁸;
- kodeks karno-wykonawczy.

Podstawową zmianą wprowadzoną na mocy ustawy z 2008 r. było ustawowe usytuowanie samorządu zawodowego adwokatów. Zgodnie z ustawą Izba Adwokatów Republiki Uzbekistan (dalej – Izba Adwokatów) jest niekomercyjną organizacją, opartą na obligatoryjnym członkostwie wszystkich adwokatów Uzbekistanu. Izba Adwokacka wraz z jej oddziałami regionalnymi w Republice Karakałpacji, obwodach i Taszkencie tworzą jednolity system samorządu adwokatury. Izba działa według zasady nieingerowania w wykonywanie zawodu przez adwokatów. W ustawie został zawarty zakaz powoływania oprócz Izby Adwokackiej innych organizacji o podobnych funkcjach i kompetencjach. Zgodnie z ustawą adwokaci nie ponoszą odpowiedzialności za zobowiązania Izby Adwokatów i jej oddziałów regionalnych, z kolei, Izba Adwokatów i jej oddziały regionalne nie ponoszą odpowiedzialności za zobowiązania adwokatów. Uchwały Izby Adwokackiej i jej oddziałów regionalnych podjęte w ramach ich kompetencji, mają charakter obowiązkowy dla wszystkich jednostek adwokackich i adwokatów. Działalność Izby Adwokackiej jest finansowana z opłat członkowskich, wysokość których ustala Konferencja Izby Adwokatów a także z innych środków niezakazanych przez prawo (art. 12¹).

Do podstawowych zadań Izby Adwokatów należy:

- realizacja zcentralizowanej koordynacji działalności jednostek adwokackich;
- sprzyjanie rozwijaniu się adwokatury, podwyższanie jej autorytetu, wzmocnienie roli adwokatury w ochronie praw i wolności człowieka;
- realizacja zadań związanych z propagandą prawną, której celem jest podwyższenie wiedzy prawnej i kultury prawnej ludności;
- wnoszenie propozycji z zakresu udoskonalenia prawa a także praktyki stosowania prawa;
- uczestniczenie w opracowywaniu projektów aktów prawnych dotyczących adwokatury, przygotowywanie odnośnie nich propozycji;
- ochrona praw i interesów adwokatów, reprezentowanie adwokatów w stosunkach z organami państwa, przed sądem;

¹⁸ Właściwie, kodeks wykroczeń.

- podejmowanie kroków mających na celu ochronę adwokatów przed prześladowaniami w związku z wykonywaniem zawodu;
- organizacja przygotowania zawodowego i podwyższenia kwalifikacji adwokatów;
- zapewnienie dostępu ludności do pomocy prawnej poprzez powołanie poradni prawnych w rejonach i miastach;
- gromadzenie i analiza danych statystycznych dotyczących działalności adwokatury, upowszechnianie pozytywnego doświadczenia pracy adwokatów, udzielanie jednostkom adwokackim wsparcia metodologicznego;
- sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przez adwokatów prawa, kodeksu etyki, tajemnicy adwokackiej oraz ślubowania adwokata (art. 12²).

Izba Adwokacka może realizować i inne zadania zgodnie z przepisami prawa. Naczelnym organem Izby Adwokatów jest Konferencja, która jest zwoływana nie rzadziej niż raz na pięć lat.

Organem wykonawczym Izby Adwokatów jest Zarząd wybierany spośród adwokatów.

Przewodniczący Izby Adwokatów jest wybierany przez Konferencję po wskazaniu go przez Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Uzbekistan z grona wybranych przez Konferencję członków Zarządu Izby. Termin kadencji przewodniczącego wynosi pięć lat.

Odwołać przewodniczącego Izby Adwokatów przed upływem terminu jego kadencji może Konferencja na wniosek Ministerstwa Sprawiedliwości w przypadkach przewidzianych w statucie Izby Adwokatów.

Komisja Rewizyjna jest wybierana spośród adwokatów i sprawuje nadzór nad finansami Izby Adwokatów (art. 12³).

Oddziały regionalne Izby Adwokatów posiadają osobowość prawną i działają w oparciu o Regulaminy zatwierdzone przez Izbę Adwokatów. Kierownicy oddziałów regionalnych Izby Adwokatów są powoływani i odwoływani przez przewodniczącego Izby Adwokatów z grona adwokatów, którzy wykonują zawód na terenie właściwości oddziału regionalnego (art. 12⁴).

Należy zauważyć, że regulacja, zgodnie z którą Ministerstwo Sprawiedliwości faktycznie wskazuje kandydaturę przewodniczącego Izby Adwokackiej Uzbekistanu, wywołuje wątpliwości co do zgody ze standardami międzynarodowymi w sferze ustroju adwokatury, m.in. z Podstawowymi zasadami dotyczącymi roli adwokatów, uchwalonymi przez VIII Kongres ONZ, Hawana, 27 sierpnia–7 września 1990 r.¹⁹ Zgodnie z pkt. 24 danego dokumentu ONZ,

¹⁹ *Basic Principles on the Role of Lawyers*, adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba,

adwokatom przysługuje prawo tworzenia niezależnych stowarzyszeń zawodowych oraz członkostwa w takich stowarzyszeniach. Stowarzyszenia te reprezentują interesy adwokatów, sprzyjają ich ciągłemu kształceniu oraz podwyższeniu kwalifikacji, chronią ich zawodowe interesy. Organ wykonawczy zawodowych stowarzyszeń jest wybierany przez jej członków i pełni swoje funkcje bez ingerencji z zewnątrz.

Ustawa z 2008 r. nieco zmieniła status regionalnych komisji kwalifikacyjnych oraz Naczelnej Komisji Kwalifikacyjnej. Jeżeli dotychczas te organy funkcjonowały w ramach organów Ministerstwa Sprawiedliwości, to po zmianach miały one działać przy regionalnych oddziałach Izby Adwokatów oraz odpowiednio przy Izbie Adwokatów. W świetle nowych zmian komisje kwalifikacyjne miały być tworzone na podstawie wspólnych decyzji Izby Adwokatów i Ministerstwa Sprawiedliwości. Skład komisji pozostawał bez zmian, czyli adwokaci i przedstawiciele ministra sprawiedliwości pozostawali w równych proporcjach (art. 13).

Ustawa także posłużyła wydaleni z adwokatury wszystkich adwokatów, którzy w momencie wejścia ustawy w życie, a przypomnę, że ustawa weszła w życie od razu następnego dnia po jej uchwaleniu, czyli 1 stycznia 2009 r.²⁰ nie byli zatrudnieni w żadnej z jednostek adwokackich (biurze, kolegium czy firmie adwokackiej). Zgodnie z art. 7 Ustawy 2008 r. licencje tych adwokatów wygasły w dniu wejścia ustawy w życie.

Ustawa 2008 r. niczego nie mówiła na temat tego, że wszyscy adwokaci, którzy pragną nadal wykonywać zawód, powinni złożyć na nowo egzamin adwokacki. Jednakże, w dniu 9 marca 2009 r. Rada Ministrów Republiki Uzbekistan wydała Rozporządzenie nr 60 w sprawie udoskonalenia trybu licencjonowania wykonywania zawodu adwokata i tworzenia jednostek adwokackich²¹ (dalej zwane – Rozporządzenie nr 60). Zgodnie z pkt. 4 wspomnianego Rozporządzenia nr 60, Rada Ministrów zobowiązała Ministerstwo Sprawiedliwości wspólnie z Izbą Adwokatów zapewnić:

27 sierpnia–7 września 1990, <http://www.unrol.org/files/UNBasicPrinciplesontheRoleofLawyers.pdf>.

²⁰ Ustawa z dnia 31 grudnia 2008 r. została opublikowana w oficjalnym dzienniku „Narodnoje słowo” w dniu 1 stycznia 2009 r. Zob. Газета «Народное слово» от 1 января 2009 г., № 1(4632).

²¹ Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан «О совершенствовании порядка лицензирования адвокатской деятельности и создания адвокатских формирований» от 9 марта 2009 г. № 60 // Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2009 г., № 10–11, ст. 113.

- w terminie dwóch tygodni powołanie Naczelnej Komisji Kwalifikacyjnej przy Izbie Adwokatów a także komisji kwalifikacyjnych przy regionalnych oddziałach Izby Adwokatów;
- w terminie do dnia 1 lipca 2009 r. rejestrację na nowo działających jednostek adwokackich, złożenie na nowo egzaminów adwokackich przez wszystkich adwokatów zatrudnionych w jednostkach adwokackich i tym, którzy zdadzą egzamin pozytywnie, wydanie nowych licencji adwokackich.

Przy czym, z obowiązku złożenia egzaminu adwokackiego, na mocy wspomnianego Rozporządzenia, zostały zwolnione osoby, które weszły do składu Naczelnej Komisji Kwalifikacyjnej oraz regionalnych komisji kwalifikacyjnych.

Na mocy ustawy 2008 r. wydłużono listę przypadków pozbawienia adwokata licencji adwokackiej. W szczególności, zgodnie z nową redakcją art. 16 Ustawy o adwokaturze, adwokat może być pozbawiony licencji adwokackiej w przypadku, jeżeli w terminie trzech miesięcy, bez poważnej przyczyny, nie wykonuje zawodu. Należy zwrócić uwagę na to, że uzbeckie prawo nie zna instytucji zawieszenia statusu adwokata na wniosek samego zainteresowanego. W związku z czym, jeżeli adwokat, na przykład, planuje odpoczynek, który trwałby dłużej niż trzy miesiące, to musi liczyć się z możliwością skreślenia go z listy adwokatów.

Ponadto ustawa 2008 r. zakazała adwokatom podejmowania odpłatnej aktywności, z wyjątkiem naukowej, pedagogicznej, a także w ramach struktur Izby Adwokatów (art. 3 Ustawy o adwokaturze). W związku z czym, ponieważ w prawie nie ma instytucji zawieszenia statusu adwokata, adwokat w przypadku podjęcia się wykonywania innego zawodu, zostanie skreślony z listy adwokackiej. Żeby powrócić do zawodu, były adwokat będzie musiał od nowa przejść całą procedurę, w tym zdać egzamin adwokacki²².

Zmieniono także przesłanki dostępu do zawodu adwokata. W świetle ustawy z 2008 r., adwokatem w Republice Uzbekistan może zostać obywatel Republiki Uzbekistan:

- posiadający pełną zdolność do czynności prawnych;
- niekarany;
- który ukończył wyższe studia prawnicze;
- posiada co najmniej dwuletnie doświadczenie wykonywania zawodu prawniczego, w tym odbył staż w jednostce adwokackiej trwający co najmniej sześć miesięcy;
- zdał egzamin adwokacki;

²² Рог. Л.Б. Хван. Адвокатура Узбекистана: QUO VADIS? // Вісник Академії адвокатури України, № 1(14) 2009, с. 37–49.

- otrzymał licencję na prawo wykonywania zawodu adwokata (art. 3 i 3¹ ustawy o adwokaturze).

Oprócz zmian w Ustawie o adwokaturze oraz Ustawie o gwarancjach wykonywania zawodu adwokata i ochronie socjalnej adwokatów, na mocy ustawy z 2008 r., jak już wspominałem, wprowadzono zmiany do innych aktów prawnych, które dotyczyły wykonywania zawodu adwokata.

W kodeksie postępowania karnego wprowadzono: instytucję adwokata świadka, zgodnie z którą osoba przesłuchiwana jako świadek może korzystać z pomocy prawnej adwokata (art. 66¹ uzbeckiego k.p.k.); regulację mówiącą o prawie zbierania przez obrońcę informacji, które mogą być wykorzystane jako dowody poprzez przepytanie osób za ich zgodą, wysyłanie zapytań do urzędów i instytucji (art. 87 uzbeckiego k.p.k.); regulację mówiącą o tym, że wniosek obrońcy o załączeniu do akt sprawy zebranych przez niego materiałów podlega uwzględnieniu przez organy śledztwa i prokuratora w trybie obligatoryjnym (art. 87 uzbeckiego k.p.k.).

Wprowadzono zmiany do kodeksu karnego (art. 240), zgodnie z którymi odpowiedzialności karnej nie podlega świadek, który odmawia składania zeznań co do siebie samego.

Kodeks o odpowiedzialności administracyjnej uzupełniono art. 197¹, który przewiduje odpowiedzialność w formie grzywny za przeszkadzanie w wykonywaniu zawodu adwokata, które w szczególności może się przejawiać w nieudzieleniu odpowiedzi na jego pisemne zapytanie, a także czynienie na adwokata wpływu w jakiegokolwiek formie, mające na celu przeszkodzenie jego udziałowi w sprawie lub wymuszenie zajęcia przez niego pozycji sprzecznej z interesem jego klienta.

V

Mimo wielu pozytywnych aspektów reformy uzbeckiej adwokatury na mocy ustawy z 2008 r., jak chociażby powołanie organów samorządu adwokackiego, podwyższenie wymogów do kandydatów na adwokata, częściowe wzmocnienie pozycji adwokata w postępowaniu karnym, analiza przepisów prawa uzbeckiego wskazuje na to, że wskazana byłaby kontynuacja reform w celu usprawnienia działalności mechanizmów świadczenia pomocy prawnej i dostosowania ich do standardów międzynarodowych. W szczególności, kolejne zmiany, jeżeli miałyby zmierzać w kierunku wzmocnienia niezależności adwokatury i każdego adwokata, mogłyby dotyczyć następujących aspektów:

- 1) Powołanie organów samorządu adwokackiego nie tylko na ogólnokrajowym, ale i na regionalnym szczeblu, likwidując regionalne oddziały Izby Adwokackiej Republiki Uzbekistan i powołując w ich miejsce regionalne izby adwokackie, których organy byłyby powoływane przez adwokatów wykonujących zawód w tym regionie. Takie rozwiązanie w szczególności spełniałoby standardy przewidziane pkt. 24 Podstawowych zasad ONZ dotyczących roli adwokatów.
- 2) Zmiana składu, a może i struktury organów powołanych do rozpoznawania dyscyplinarnych spraw w stosunku do adwokatów (art. 13 Ustawy o adwokaturze). Powierzenie tych funkcji np. komisjom dyscyplinarnym, do składu których wchodziłoby tylko adwokaci. Decyzje takich komisji dyscyplinarnych podlegałyby zaskarżeniu wyłącznie w trybie sądowym. Byłoby to zgodne z pkt. 28 Podstawowych zasad ONZ dotyczących roli adwokatów.
- 3) Likwidacja procedury wydawania licencji adwokackich przez Ministerstwo Sprawiedliwości, jako zbędnej i takiej, która stwarza dodatkowe mechanizmy niepożądanego wpływu na adwokatów. Powierzenie funkcji prowadzenia rejestru adwokatów i wydawania legitymacji adwokackich organom samorządu adwokackiego (art. 3¹ Ustawy o adwokaturze).
- 4) Likwidacja regulacji odnośnie skreślenia z listy adwokackiej osób, które przez okres trzech miesięcy nie wykonują zawodu adwokata (art. 9 Ustawy o adwokaturze).
- 5) Zmiana przesłanek, które stanowią podstawę przejęcia lub wglądu do dokumentów zawierających tajemnicę adwokacką. W szczególności, skreślenie przesłanki przewidzianej w art. 8 Ustawy o gwarancjach wykonywania zawodu adwokata i ochronie socjalnej adwokatów, zgodnie z którym, przejęcie, wgląd, sprawdzenie, kopiowanie dokumentów zawierających tajemnicę adwokacką jest możliwe w przypadku przedstawienia adwokatowi zarzutu popełnienia przestępstwa.
- 6) Wprowadzenie dla adwokatów obowiązku ubezpieczenia swojej działalności na wypadek ryzyka zawodowego, jako instytucji odpowiadającej za finansową niezależność adwokatów.
- 7) Wątpliwości wywołują postanowienia uzbeckiego k.p.k. z zakresu udziału obrońcy w procedurze zbierania dowodów. Mimo tego, że obrońca został wymieniony w art. 87 k.p.k., który został zatytułowany – zbieranie dowodów, to analiza tego artykułu w związku z art. 81, 85, 86 uzbeckiego k.p.k. pozwala wysnuć wniosek, że adwokat nie jest podmiotem uprawnionym do zbierania dowodów. Przysługuje mu tylko prawo zbierania

informacji, która (jeżeli śledczy, prokurator – na etapie śledztwa lub sąd – na sądowym etapie sprawy, to zaakceptują) może być wykorzystana jako dowód. Jeżeli obrońca uważa, że należy przeprowadzić jakiś dowód na etapie śledztwa, to może on o tym wnioskować przed śledczym lub prokuratorem. Ich odmowa może być zaskarżona, odpowiednio do prokuratora lub przełożonego prokuratora. Przy tym brak jest sądowej kontroli nad odmową prokuratora zabezpieczenia i/lub przeprowadzenia dowodów. Uważam, że kolejne zmiany uzbeckiej procedury karnej w zakresie świadczenia niezależnej pomocy prawnej mogłyby zmierzać w kierunku stworzenie możliwości wnioskowania przez obrońcę przed sądem, na etapie postępowania przygotowawczego, o zabezpieczenie lub przeprowadzenie dowodów. Udział w rozpoznaniu takiego wniosku przyjmowałby także prokurator. Podczas rozpoznania takiego wniosku sąd mógłby na przykład przesłuchać świadka, zarządzić przeprowadzenie ekspertyzy, zlecić policji przeprowadzenie przeszukania etc. W związku z powyższym należałoby rozważyć wprowadzenie instytucji sędziego-śledczego.

Summary

The article presents the basic steps of the reform of the Bar in Uzbekistan from the moment independence in 1991. In particular were discussed: the duration of the Soviet law; adoption of the Law on the Bar dated 27 December 1996; amendments to the law on the Bar of 31 January 2008. Despite the many positive aspects of the reform of the Uzbek advocacy under the Act in 2008, author indicates the need for further reforms of the legal profession in order to strengthen its independence. The basic proposed changes are:

- Establishment of professional self-bodies of advocates not only at a national but also at a regional level, liquidation of the regional branches of Chamber of Advocates of the Republic of Uzbekistan and, in their place the establishment of the regional chambers of advocates, which bodies would be appointed by the attorneys practicing in this region. Such a solution, in particular, would meet the standards provided for paragraph 24 United Nations Basic Principles on the Role of Lawyers.
- Change in the formation and possibly also the structure of the bodies appointed to recognize the disciplinary matters in relation to advocates (Article 13 of the Law of the Republic of Uzbekistan "On Advocacy"). Entrusting these functions disciplinary commissions, which would include only the

advocates. The decisions of commissions would be subject to disciplinary to appeal only judicially. This would be consistent with the paragraph 28 United Nations Basic Principles on the Role of Lawyers.

- Liquidation of the procedures for the issuance of advocates licenses by the Ministry of Justice, as an unnecessary one and the one that creates additional mechanisms of undesirable effects on advocates. Entrusting bodies of the advocates with the function of keeping the register of advocates and issue of advocates licenses (Article 3¹ of the Law of the Republic of Uzbekistan “On Advocacy”).
- Elimination of the regulations relating to removal from the list of lawyers who for the period of three months do not perform the profession of an advocate (Article 9 Law of the Republic of Uzbekistan “On Advocacy”).
- Change of conditions that underpin acquisition or access to documents containing legal professional privilege. In particular, the deletion of the condition laid down in art. 8 Uzbek Law “On guarantees of advocacy and social protection of advocates”, according to which the acquisition, insight, check, copy of documents containing legal professional privilege is possible in case the lawyer has been charged with committing a crime.